

# Papa Eftim ve Milli Mücadeledeki Önemi

## Pope Eftim and His Significance in the National Struggle

Mehmet BİÇİCİ\*

### Özet

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasıyla başlayan Anadolu'nun istilasına karşı sesini yükselten sadece İslam inancına sahip Türkler değildi. Türk olup da Selçuklulardan bu yana gayrimüslim olarak yaşayan yani Hıristiyan Türkler de Anadolu'nun istilasına karşı gelmişler ve Milli Mücadeleye tam destek vermişlerdir. Fener Rum Patrikhanesinin Milli Mücadele aleyhine yürüttüğü yıkıcı faaliyetler karşısında Hıristiyan Türklerin Patrikhaneye karşı örgütlenmesinde ve mücadele etmesinde en büyük rolü şüphesiz Papa Eftim oynamıştır. Papa Eftim ve Türk Ortodokslarının, Milli Mücadelede gösterdikleri çabalar ve bu çabaların önemi azımsanamayacak kadar büyük olmasına rağmen son birkaç yıldan beri araştırmacıların ilgi alanına girmiştir. Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki öneminin son yıllara kadar araştırmacıların ilgi alanına girmemesinin arkasında yatan nedenleri arasında kendilerinin de Rum nüfusundan sayılıp mübadeleye dâhil edilmeleri ve Anadolu'daki nüfuslarının yok denecek seviyeye düşmesi olarak görebiliriz. Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç Papa Eftim önderliğindeki Hıristiyan Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki çalışmalarını incelemek ve önemini ortaya koymaktır. Türk Ortodokslarının Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndaki önemini kavrayabilmemiz için, Papa Eftim'in Milli Mücadele yıllarındaki duygu ve düşüncelerini de yansıtan kısa bir biyografi ile başlamamızda yarar vardır.

**Anahtar Kelimeler:** Papa Eftim, Türk Ortodoks, Fener Rum Ortodoks Patrikliği, Milli Mücadele.

### Abstract

Turks, who believe in Islam, were not the only ones who raise their voice against the invasion of Anatolia that started after the Armistice of Mudros. Turks who had lived as non-moslem since Seljuk times, namely Christian Turks, also opposed to the invasion of Anatolia and gave full support to the national struggle. Undoubtedly, Pope Eftim played a great role in the organization of Christian Turks against patriarchate and struggles over against subversive activities that Fener Greek Patriarchate carried out opposing to the National Struggle. Although the efforts of Pope Eftim and Orthodox Turks in the National Struggle and those efforts were considerably important, this issue has been of interest to researchers for the last few years. We could say that the reason why researchers had not been interested in the importance of Orthodox Turks in the National struggle until recently might be their being counted in Greek population and included in population exchange and the decrease of their population in Anatolia, almost scarcely any. The purpose of this study is to investigate the efforts of Christian Orthodox Turks and reveal their significance in the National Struggle. To comprehend the importance of Orthodox Turks in Turkish National Independence War, it would be beneficial to start with Pope Eftim's short biography reflecting his feelings and ideas during National Struggle.

**Keywords:** Pope Eftim, Orthodox Turks, Fener Greek Patriarchate National Struggle

### Giriş

Papa Eftim (Zeki Erenerol), 1884 yılında Ankara vilayetinin, Yozgat sancağına bağlı Akdağmadeni kasabasında, İstanbulluoğlu mahallesinde dünyaya gelmiştir.<sup>1</sup> Asıl adı Pavli Karahisarlıoğlu'dur. İlk tahsilini kilisede yapan Eftim, daha sonra Rüştüye'ye girmiştir. 1912 yılında Diyakos, 1915 yılında da papaz olmuş, 1918'de Keskin metropoliti olmuştur Kendisine büyükbabasının ismi verilmiştir.<sup>2</sup> Babası tüccar olan Eftim, küçüklüğünde bir süre kilise okuluna giderek okumayı yazmayı orada öğrenmiştir. 1908'de Ankara'da babasının mesleği olan manifaturacılığa başlamıştır.<sup>3</sup> 1911'de evlenmiş ve 1915'te papaz olarak memleketine

\* Yrd.Doç.Dr. Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, bicici@gantep.edu.tr.

<sup>1</sup> Ümit Doğan, *Türk Papa*, Kripto yayınları, Ankara, 2016, s. 15.

<sup>2</sup> Hikmet Yavuz Ercan, "Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 8, 1967, ss. 416-417.

<sup>3</sup> Foti Benlisoy-StefoBenlisoy, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol "Hıristiyan Türkler ve Papa Eftim"*, İstos Yayınları, İstanbul, 2016, s. 27.

dönmüştür.<sup>4</sup>1918 yılında Keskin Metropolit vekili olmuştur.<sup>5</sup> Kendisinin Kurtuluş Savaşına katılımı aşağı yukarı bu dönemde olmuştur.

Papa Eftim, Fener Rum Patrikhanesinin Türkiye aleyhine takındığı tutuma karşı olarak Milli Mücadeleye bizzat destek vermiş ve Fener Rum Patrikhanesinin çalışmalarına karşılık Türkiye'ye olan sevgisini şöyle belirtmiştir:

*Ben Türk dostu Eftim değil, Türkoğlu Türk Eftim'im. Ben, her zaman, her yerde Türk olduğumu beyan ettim. Bir yabancı, Türk dostu olabilir. Fakat benim gibi, halis bir Türk vatandaşının, yabancı bir Türk dostu gibi gösterilmesi, O'nun milliyetinden şüphe edilmesine delalet eder ki, bundan incinmemek, üzülmek imkânsızdır. Bana Türk demeyip, Türk dostu diyenleri hiçbir surette affedemem.*<sup>6</sup>

### Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri

Din kavramı, toplumlar üzerinde etki yaratan, toplumların yönlendirilmesinde kullanılan manevi değerlerin başında gelir. Bu nedenle tarih boyunca devletler veya çeşitli güç odakları başarıya ulaşma adına din olgusuna sık sık başvurmuşlardır. Aynı şekilde bu olgu Kurtuluş Savaşı'nı da gerek Milli Mücadele yanlıları gerekse de düşman ile işbirliği içindeki odaklar tarafından çok kere kullanılmıştır.<sup>7</sup> İşte böyle bir durumda içinde Megalo İdea düşüncesini eskiden beri içinde taşıyan Fener Rum patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nin düştüğü aciz durumdan faydalanarak Yunanistan'a katılma ve Anadolu'nun yeniden Rumlaşması için harekete geçmiştir. Bunun için de ilk fırsat Mondros Ateşkes Antlaşması olmuştur. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından (30 Ekim 1918) sonra İttihad ve Terakki hükümetinin adamı sayılan Patrik V. Germanos ruhani meclis tarafından azledilmiştir. Yerine vekâleten Bursa Metropoliti Dorotheos Mammelis tayin edilmiştir. Dorotheos Mammelis'in tayin edildikten sonra Türkiye aleyhine ciddi faaliyetlerde bulunmuş ve ilk işi () Patrikhane ile Osmanlı Hükümeti arasındaki ilişkilerin kesildiğini açıklamak olmuştur.<sup>8</sup> Mart 1919 da yayımladığı bildiride artık Ortodoksların Osmanlı vatandaşı olmadıklarını ileri süren patrik vekili, İtilaf devletlerine hitaben de bütün Türkiye'nin işgal edilmesi gerektiğini söylemiştir.<sup>9</sup> Megali İdea ülküsüne ulaşmak için Fener Rum Patrikhanesi öncülüğünde bazı kuruluşlar teşkil edilmiştir. Mavri Mira patrikhanenin doğrudan kurduğu cemiyetlerden bir tanesidir. <sup>10</sup> Mütareke Döneminde merkezini İstanbul'a taşıyan Etnik-i Eteryia Cemiyeti, Kordus Komitesi, Patrikhane'nin kontrolü altındadır. Fener Rum Patrikhanesi, Bolşevik İhtilali nedeniyle İstanbul'a kaçan Ruslardan silah satın almış ve bunları Rum çetelerine dağıtmıştır. Bununla da yetinmeyen Fener Rum Patrikhanesi, Rum okullarında Türkçe okutulmasını yasaklamış ve İtilaf devletleri donanmasının İstanbul'a gelişini kutlamak amacıyla derslere üç gün ara verilmesini emretmiştir. Ayrıca İtilaf devletleri yüksek komiserlerini ziyaret ederek Osmanlı ordusunda görevli bulunan Rum askerlerinin derhal salıverilmesini sağlamalarını istedi.<sup>11</sup>

Fener Rum Patrikhanesi'nin bir hedefi de Trabzon'da bir Rum devleti kurmak olmuştur. Bu amaçla Pontus meselesi ile uğraşmak üzere Batum eşraf ve tüccarlarından Bünyadoğlu'nun yardımı ile bir cemiyet de teşkil etmesini sağlamıştır. Cemiyetin ilk üyeleri; Trabzon, Amasya,

<sup>4</sup> Esat Arslan, "Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım Türk Ortodoks Kilisesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 15, 1995, s. 421.

<sup>5</sup> İbrahim Erdal, "Türk Basınına Göre; Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki Tutumu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2005, s. 334.

<sup>6</sup> Mehmet Aydın, "Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 8, 2009, s. 13.

<sup>7</sup> Ümit Doğan, *Milli Mücadele'nin Mimarlarından Papa Eftim*, Türkçe Tarih Dergisi, Sayı: 1, Ağustos 2015, s.35.

<sup>8</sup> Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol...*, s. 37.

<sup>9</sup> M. Süreya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", *DİA*, İstanbul 1995, s. 346.

<sup>10</sup> Uğur Üçüncü, *Fener Rum Ortodoks Patriği IV. Meletios'un Büyük Taarruzdaki Faaliyetleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 17, Sayı 1, s. 23.

<sup>11</sup> Şahin, *Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi*, s. 346.

Samsun ve Kayseri metropolitleriydi. Sonradan üyeler çoğaldığı gibi, Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne heyetler gönderilerek oralarda da şube açılması sağlanmıştır. Bu cemiyet, yayın faaliyetlerini Yunan Konsolosu Kozis'in yaptığı "Serbest Pontus" adında bir de gazete yayınlamaya başlamıştır. Aynı cemiyet Kafkasya'da yaşayan Rumlardan yaklaşık on bir bin kadarının Karadeniz kıyılarına göçünü de sağlamıştır.

Ankara Valiliği'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 3 Temmuz 1919 tarihli telgrafta, İstanbul Fener Rum Patrikhanesi tarafından Yozgat'ın Akdağmadeni Kazası Rumları adına Keskin Metropolit Papa Eftim ve Ankara'da Vasil'e gönderilen talimatlara yer verilmektedir. Bu talimatlarda "Çeteciliğe fevkalade önem verilmesi, asayişin ihlaline çalışılması ve daima İslamlar ve hükümet aleyhinde şikâyette bulunmaları tavsiye edildiği ve hangi mahallin şikâyeti çok ve asayişi kötü olursa oraların hemen Yunan askeri tarafından işgal edileceği ve Trabzon'un Yunan askeri ve İtilaf Kuvvetleriyle işgal olunup, daha sonra Yunanistan'a ve Ankara'nın ve Maden civarının da Trabzon'a ilhak olunacağı" bildirilmektedir.<sup>12</sup>

### Ortodoks Türklerin Tutumu Ve Papa Eftim'in Faaliyetleri

Batı Anadolu kıyıları, Karadeniz kıyıları ve Marmara bölgesinde yoğun olarak bulunan Hıristiyan Rumlara nazaran Anadolu'nun içlerinde yoğun diğer yerlerde ise az bir orana sahip olan Ortodoks Türkler bulunmaktadır.<sup>13</sup> Milli Mücadele döneminde, Türk milletine ihanet planları yapan Rum Ortodokslarının ve Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin oyunlarına gelmeyen, Anadolu'nun yerli halkının arasında yüzyıllarca yaşayan Hıristiyan Türkler de kendilerini göstermeye başlamışlardır. Bunlara, Karamanlı Hıristiyan Türkler de denilmiştir. Ortodoks Türklerin Fener Rum Patrikhanesinin oyunlarına gelmemesinin ardında yatan başka bir sebep ise patrikhanenin XIX. yüzyılın başından beri uyguladığı Rumlaştırma politikası olmuştur.<sup>14</sup> Anadolu'da Milli Mücadeleyi destekleyen ve hiçbir konumda Fener-Rum Ortodoks Patrikhanesiyle işbirliği yapmayan bu grubun başında Papa Eftim bulunuyordu. Bu Türk Ortodoksları adeta, Papa Eftim'in şahsında bütünleşmişlerdir.<sup>15</sup>

Papa Eftim, 1918 'de Keskin metropolit vekili sıfatıyla göreve geldikten sonra Fener Patrikhanesine karşı mücadeleye başlayarak Anadolu'ya yapılan haksız saldırıların Müslümanlar kadar Hıristiyanları da üzdüğünü açıklayan bir beyanname yayımlamıştır.<sup>16</sup> Bu beyanname;

*...mezhebimizi şerre alet ederek, Türk olduğumuz halde Helenizm propagandasıyla aldatılarak güya aslen Yunanlı imiş ve aslına geri dönermiş gibi azınlık hukuku iddiasıyla mezhebi millete karıştırarak bir taraftan bizi Yunan işlerine alıştırmak hilelerini kullanma ve diğer taraftan da umumî vekilimizmişçesine hakkımızı istiyoruz der gibi vaziyetler alarak Avrupa'ya karşı hükümetimizden şikâyetçi sıfat ve vaziyetiyle göstermeye kalkıştılar...*

diyerek Fener'in tam aksi yönde bir istikamet aldı.<sup>17</sup> Ayrıca beyanname Rum olmadıklarını ve Türk olduklarını da şu sözlerle ifade etmiştir:

*İstanbul Patrikhanes'inin bize Türklüğümüzü unutturmak ve dilimizi değiştirmek için aldığı bunca tedbirler hiç kar etti mi? İşte Türk tabiiyetimiz ve dilimiz olduğu gibi bakidir. Halis Türk ve Türk evlatları olduğumuzu adet, töre, kültür, ve her halimizle bunu ispat etmekteyiz.<sup>18</sup>*

<sup>13</sup> Erdal, a.g.m., s. 334.

<sup>14</sup> Bülent Atalay, "Türk Ortodoksların/Karamanlıların Türk Milli Mücadelesine Destekleri ve Maruz Kaldıkları Mübadelenin Türk Kamuoyuna Yansımaları", *History Studies International Journal of History*, Cilt: 6, Sayı: 2, Şubat 2014, s. 21.

<sup>15</sup> Aydın, a.g.m., ss. 12-13.

<sup>16</sup> Şahin, a.g.m., s. 346.

<sup>17</sup> Ercan, a.g.m., s. 419.

<sup>18</sup> Doğan, *Türk Papa*, s. 17.

Papa Eftim, Patrikhanenin din ile milliyeti birbirine karıştırdığını söylemiş ve Anadolu'daki Hıristiyanların baskı altında oldukları iddialarını reddetmiştir<sup>19</sup>

Papa Eftim, Millî Mücadele başladığı esnada Saman Pazarı'na yerleşmişti. Ankara Hükümeti ile iyi münasebetler içerisinde olan Papa Eftim, Fener Patrikhanesi'nin Millî Mücadele'ye olan tavrı ve Türk düşmanlığı ve bilhassa Patrik Kaymakamı Doretheos'un Türklere ve Millî Mücadele'ye karşı olan pervasız hareketleri üzerine Patrikhane ile bağlarını tamamen koparmıştır. Bundan sonra Anadolu Hıristiyanları için yeni arayışlara girmiştir. Kendisine tâbi olan ve diğer Türk Ortodokslarına ait bir Patrikhanenin tesisi fikri Papa Eftim'de oluşmaya başlamıştır. Fener Patrikhanesi'nin Millî Mücadele'ye karşı yaptığı propaganda ve diğer faaliyetlerinden, hiç olmazsa Anadolu Ortodokslarını uzak tutabilmek ve Türk Ortodokslarının yaptıkları mücadelenin daha sağlam bir zemine oturtulması için Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türk Ortodokslarının zaman zaman dile getirdikleri taleplerini de göz önünde bulundurmuş ve yapılan müracaatı hemen değerlendirerek 1921 yılının Ocak ayında bir kanun teklifi hazırlamış ve meclise sevk edilmiştir. Kanun teklifi ile ilgili Adliye Vekili Refik Şevket Bey'in yaptığı açıklamaya göre; kanun teklifinin kabul edilmemesi için ne siyaseten ne de dinen herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Türk Ortodoks cemaati, kanunun bir an önce kesinleşmesi için Dâhiliye Nezaretine birçok defa telgraf çekerek sürecin hızlanmasına katkıda bulunmuşlar ve 1921 yılının Ocak ayında verilen kanun teklifi 3 Mayıs 1921 tarihinde kabul edilmiştir.

Papa Eftim, Keskin Türk Ortodoks Metropoliti Vekili imzasıyla 30 Kasım 1921'de yayınladığı beyannamede; vatanlarına yönelik haksız saldırılara karşı mücadeleden başka çareleri kalmadığını, karmaşa ve kargaşa kışkırtıcılarının başında Fener Patrikhanesi geldiğine dair Anadolu'daki bütün Ortodoksların hemfikir olduklarını belirtmiştir. Ayrıca kendilerine ait hükümetin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğunu ve hükümetlerini hiçbir zaman, hiçbir mercie şikâyet etmelerinin de mümkün olmadığına dikkat çeken Papa Eftim, Cemiyet-i Akvam ve Avrupa Devletleri'ni de sağduyuya davet ederek bilhassa kendileriyle alakalı olarak ekalliyetler hukukunun Türkiye'de benimsenmesinin mümkün olmadığına dikkat çekmiştir. Papa Eftim, yayınladığı *Türk Ortodoks Kilisesi* başlıklı bildirisinde, bütün Ortodokslardan Anadolu'da başlatılan Millî Mücadele'ye destek vermelerini ve şerre alet olmamalarını istedi. 20

### **Türk Ortodoks Patrikhanesinin Kuruluşu**

Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kuruluş süreci incelendiğinde bu husus Osmanlı döneminde de gündeme gelmiştir. 1903 yılında "Bir Türk" imzasıyla verdiği dilekçede Fener Rum Patrikhanesi'nin Balkanlar'da ki faaliyetlerinden bahsederek bir Türk Patrikhanesi'nin kurulması talebinde bulunmuştur. Daha sonra bu taleplerin artması üzerine Karaman'da bir Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulması Osmanlı Hükümeti'nin gündemine gelmiştir. 21 Papa Eftim, Anadolu'da kaldığı takdirde İstanbul'da tesirli olamayacağını anlayınca, Anadolu'da bağımsız bir Ortodoks Kilisesi kurmaya karar vermiştir. Sonunda Kayseri'de bir genel kongre toplamayı başarmıştır. Bu iş için Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Adalet Bakanlığından izin aldı. Yalnız bu Kongre için üç Ruhanî Başkan bulunması lazımdı. Fakat Patrikhane'ye uyup kendilerini siyasete kaptıran ve Türklüğe karşı aleyhte faaliyetlere girişen birçok Ruhanî Başkanlar ya kaçmış ya da kaçmak hazırlığı içerisinde idiler. Anadolu'da sadece Konya Metropolidi Prokobiyoş, Maçka Metropolidi Krillos, Antalya Episkoposu Meletios ve Gümüşhane Episkoposu Vervasyos kalmıştı. Papa Eftim, büyük güçlüklerle bunları ikna etmiş ve Kayseri'de toplamayı başarmıştır.<sup>22</sup>

<sup>19</sup> Foti Benlisoy-StefoBenlisoy, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol...*, s. 92.

<sup>20</sup>Atalay, a.g.m., s. 23-25

<sup>21</sup>Ümit Doğan, *Türk Papa*, Kripto yayınları, Ankara, 2016, s.47.

<sup>22</sup> Arslan, a.g.m., s. 422-423.

Fener-Rum Patrikhanesi, bu kuruluşun kendileri tarafından onaylanmadığını ve bağımsız bir kilise olamayacağını ileri sürmüştür. Hâlbuki Fener Rum Patrikhanesi, kuruluşu döneminde Katolik Kilisesi tarafından reddedilip aforoz edilmiştir. Ayrıca, Böyle bir kuruluş önüne geçebilmek için, dış ülkelere telgraflar çekerek, Anadolu'da Rumluğun kurtarılması yolunda büyük çaba sarf etmiştir. Özellikle Londra'dan ve Amerika'dan bu yönde destek beklenmiştir. Fakat Fener-Rum Patrikhanesinin bütün çabalarına rağmen, çalışmalar devam etmiş ve Kayseri'de Zincir Dere manastırında on iki metropolitin bir araya geldiği bir kurultay gerçekleşmiştir. Bu kurultayda Türk Ortodokslarının, Fener-Rum patrikliğinden ayrılmaları ve bağımsız bir Türk Ortodoks patriği seçme girişimleri yapılmıştır. Hatta "Anadolu' da Ortodoksluk Sadası" ismi ile 22 Temmuz 1922 ile 8 Nisan 1923 tarihleri arasında iki sahifelik, toplam 16 sayı olmak üzere Osmanlıca bir gazete yayımlanmıştır. Bu kongrede, "Umum Anadolu Türk Ortodoksları Kilise Kongresinin" Türkiye Büyük Millet Meclisine tabi olduğu açıkça belirtilmiş ve bu husus, gazetede de açıklanmıştır.<sup>23</sup>

Kongreye aşağıdaki kararlar sunulmuştur:

1. Kanun ve nizamlara aykırı olarak Patrik seçilen Meletios Metaksakis Patriklikten çıkarılacak ve Fener Patrikhanesi feshedilecek.
2. Kayseri'de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulacak.
3. Kilise ve cemaatler tarafından noterliklerce düzenlenmiş vekâletnamelerle Papa Eftim'e *Anadolu Ortodoks Kilisesinin Umumi Vekilliği ve Murahhaslığı* payesi verilecek.<sup>24</sup>

Bir süre sonra Papa Eftim'in yıkmak istediği Patrikhaneye, Fenerlilerle anlaşarak Kayseri'de yeniden kurduğu söylentileri yayılmıştır. Papa Eftim bu dedikoduların önünü almak için Kayseri'den ayrılıp Ankara'da oturmak gereğini duymuştur. Fakat Papa Eftim'in, Kayseri'den ayrılmasıyla bu yeni kurulmuş Patrikhanenin tekrar Fenerin nüfuzu altına girmesi tehlikesi baş göstermiştir.<sup>25</sup>

Papa Eftim önderliğinde Türk Ortodokslar, işgalcilerin ve işbirlikçi Patrikhanenin muhalefetine rağmen Millî Mücadelenin yanında yer aldıklarına dair gayretlerinden geri durmamışlardır. Papa Eftim, hem cemaatinin hem de bütün Türk milletinin şevk ve heyecanla Millî Mücadele'ye desteklerini artırmak gayesiyle 31 Mart 1922 tarihinde Meclis binasının önünde bir konuşma yapmıştır. Bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın da katıldığı açık hava toplantısında yaptığı konuşmada Papa Eftim; tarihten ve İncil'den örnekler vererek Türk Millî Mücadelesinin muvaffakiyetine ve lideri Mustafa Kemal Paşa'ya tam olarak itimat edilmesinin lüzumunu vurgulamıştır. Türk milletinin azmi karşısında hiçbir kuvvetin dayanamayacağını altını çizen Papa Eftim, Fener Patrikhanesi'nin ihanetlerine de dikkat çekerek her şeye rağmen Türk milletinin ve ordusunun muzaffer olacağı müjdesini vermiştir.<sup>26</sup>

## Mübadele

Lozan görüşmeleri son şeklini bulmuştu ve yapılan anlaşmaya göre de Anadolu'daki Ortodokslar, Yunanistan'daki Türkler mübadeleye tabi tutulmuştur. Ancak bu karardan İstanbul'daki Ortodokslar ile Batı Trakya'daki Türkler muaf tutulmuştur. Ancak, anlaşma Papa Eftim ve arkadaşlarının Anadolu'da olmasına rağmen onlara uygulanmadı.<sup>27</sup>

Papa Eftim Ankara'ya çağırıldığı yabancı gazetecilere Fener Patrikhanesi'nin yaptığı asılsız propagandaların iç yüzünü anlatmış, Anadolu'da yaşanan hadiselerden Hıristiyanların da

<sup>23</sup> Aydın, a.g.m., s. 15.

<sup>24</sup> Arslan, a.g.m., s. 423.

<sup>25</sup> Arslan, a.g.m.,ss. 423-424.

<sup>26</sup> Atalay, a.g.m., s. 26.

<sup>27</sup> Arslan, a.g.m.,ss. 423-424.

zarar gördüğünü buna sebep olanın da Fener Patrikhanesi olduğunu ifade etmiştir. Milli Mücadeleye katkılarına rağmen<sup>28</sup>hâkimiyeti altında yaşadıkları Osmanlı idaresi altında dini esas alan Millet sistemi dâhilinde Ortodoks milletine dâhil edilmelerinin yarattığı ortamı Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen ve yine dinin esas alındığı bir mübadele süreci izlemiştir.<sup>29</sup>Lozan görüşmelerinde Ortodoks Türkler, diğer Rum tebaa ile birlikte mübadeleye tâbi tutulmuşlardır.<sup>30</sup>Ancak bu karardan İstanbul'daki Ortodokslar ile Batı Trakya'daki Türkler muaf tutulmuşlardır. <sup>31</sup> Anadolu'daki Karamanlılar 1923'teki nüfus mübadelesi sırasında dinlerinden dolayı Rum milletine dâhil edilmiş ve Yunanistan'a gönderilmişlerdir.<sup>32</sup> Böylece, yüz binlerce Ortodoks Rum, Türkiye'den, Yunanistan'a gönderilmiş, oradan da yüz binlerce Müslüman Türk, Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu' da Rum Ortodoks nüfustan farklı olduklarını her fırsatta belirten Hıristiyan Ortodoks Türkler de mi zorunlu mübadeleye tabi tutulmuşlardı? <sup>33</sup> Bu Hıristiyan Türk unsurlar, demir yolu ve deniz yolu ile Yunanistan'a nakledilmişlerdir.<sup>34</sup>Papa Eftim'in cemaati de ortadan böylece silinmiştir.<sup>35</sup>

### Mübadeleden Sonra

Anadolu'daki Ortodokslarla, Yunanistan'daki Türk'lerin mübadelesinden sonra Papa Eftim İstanbul'a gitti. Çünkü Anadolu'da Ortodoks kalmayınca Keskin'de oturmayı manasız bulmuştur.<sup>36</sup>Papa Eftim açısından mücadele sona ermemiştir. Çünkü her ne kadar patrikhane cemaatini kaybettiye de, bu defa az sayıdaki aile mensuplarıyla<sup>37</sup>hem Fener Patrikhanesine karşı yakından mücadele edebilmekte, hem de Anadolu'dan gidip İstanbul'a yerleşmiş olan Ortodoks'ları, Patrikhanenin zararlı çalışmalarına karşı koruyabilmektedir. <sup>38</sup> Amerikalı gazeteci ClairPrice Papa Eftim'in patrikhane ile olan mücadelesinden bahsederken kendisinin patrikhanenin skolastik zihniyetine karşı savaş açtığını ve Mustafa Kemal'in Müslüman gericiliğiyle; Papa Eftim'in de Hıristiyan gericiliğiyle mücadele ettiğini ifade etmiştir.<sup>39</sup> Papa Eftim, Türk Ortodoks kimliğiyle ayakta durmak için mücadele etmiş ve bunda da tüm olumsuzluklara rağmen büyük bir başarı elde ederek kendinden sonra da Türk Ortodoks Patrikhanesinin varlığını devam ettirmesi için uygun ortamı hazırlamıştır.<sup>40</sup>

Papa Eftim, 14 Mart 1968 tarihinde öldüğü güne kadar bunlarla mücadeleye devam etmiştir. Öldükten sonra, büyük oğlu Dr. Turgut Erenerol, "II. Papa Eftim" adıyla yerine geçmiştir.<sup>41</sup>O da babasının izinden ayrılmamış, 8 Mayıs 1991 tarihinde vefat edinceye kadar, patriklik görevini devam ettirmiş ve Türk Devleti ile ilişkisini hiç kesmemiştir. Onun yerine kardeşi Selçuk Erenerol 27 Ocak 1992'de patriklik görevini üstlenmiş ve III. Türk Ortodoks patriği olmuştur. Selçuk Erenerol, 19 Aralık 2002 tarihinde vefat edince, yerine bir müddet patrik seçilememiş, daha sonra oğlu Paşa Erenerol, IV. Papa Eftim sıfatıyla, Türk Ortodoks

<sup>28</sup>İbrahim Erdal, "Türk Basımına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2004, s. 38.

<sup>29</sup>Yonca Anzerlioğlu, "Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 51, 2009, s. 184.

<sup>30</sup>İbrahim Erdal, "Türk Basımına Göre; Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki Tutumu", s. 340.

<sup>31</sup>Arslan, a.g.m., s. 424.

<sup>32</sup>Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix Yayınları, Ankara 2003, s. 376.

<sup>33</sup>Hayrullah Kâhya, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix Yayınları, Ankara, 20013, s. 376.

<sup>34</sup>Aydın, a.g.m., s. 19.

<sup>35</sup>Baskın Oran, "Lozan'ın Azınlıkların Korunması Bölümünü Yeniden Okurken", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 3, 1994, s. 293.

<sup>36</sup>Ercan, a.g.m., s. 423.

<sup>37</sup>Anzerlioğlu, a.g.m., s. 184.

<sup>38</sup>Ercan, a.g.m., s. 423.

<sup>39</sup>Foti Benlisoy-StefoBenlisoy, *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol....,ss. 157-158.*

<sup>40</sup>Anzerlioğlu, a.g.m., s. 184.

<sup>41</sup>Ercan, a.g.m., s. 429.

patriği olmuştur. Halen bu görevi yürütmektedir. Ablası Sevgi Erenerol, patrikhanenin basın danışmanlığını yapmaktadır.<sup>42</sup>

### Sonuç

Karaman bölgesinde yaşayan Hıristiyan Ortodoks Türklerin Osmanlı Devleti içindeki toplumlardan ayrı bir özellikleri bulunmaktadır. Hıristiyan olmaları ile Müslümanlardan, Ortodokslukları ile Katolik ve Protestanlardan, Anadolu olmaları ve Yunanca bilmemeleri ile de Yunanistanlılardan ayrılmaktadır.<sup>43</sup> Yüzyıllarca Müslüman Türkler ile beraber barış içinde yaşayan Hıristiyan Türkler, Kurtuluş Savaşı döneminde de Fener Rum Patrikhanesinin aleyhte takındığı tutumdan farklı olarak Milli Mücadeleye destek vermişler, hatta patrikhane tarafından reddedilmişlerdir. Bunun karşılığında kendi patrikhanelerini kurmuşlardır.

Yukarıda belirtildiği gibi Ortodoks Türklerin örgütlenmesinde en büyük rolü Papa Eftim üstlenmiştir. 1884 yılında Ankara’da doğan Papa Eftim, kendisini daima Türk olarak nitelendirmiş ve kendisine söylenen Türk dostu sözünü kabul etmemiştir. Atatürk’ün kendisine “Baba Eftim” dediği Papa Eftim, yayımladığı beyanname ve meclis binasının bahçe duvarı üzerinde yaptığı konuşma ile hem kendisinin hem de Ortodoks Türklerin duygularını dile getirmiş ve Mücadeleye olan inancı göstermiştir. Sonuç olarak Papa Eftim önderliğinde Hıristiyan Ortodoks Türkler, Milli Mücadele’deki Türk-Yunan savaşında dini kimliklerini bir yana bırakarak milliyetçi duygularla hareket etmişler ve bu savaşta Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin yanında yer almışlardır. Bu durum Batı kamuoyunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin mücadeledeki haklılığını göstermesi anlamında önem de arz etmiştir.

Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasından sonra Yunanistan ile yapılan mübadele şartlarında dinin esas alınması nedeniyle Hıristiyan Ortodoks Türkler de mübadeleye tabi tutulmuş ve bunun neticesinde Anadolu’da bulunan Hıristiyan Türk Nüfusu oldukça azalmıştır. Mübadele neticesinde Anadolu’da Ortodoks Türk kalmayınca Papa Eftim İstanbul’a gitmiş ve ölene kadar Fener Rum Patrikhanesi ile mücadele etmişti

### Kaynakça

- Anzerlioğlu, Y. (2003). *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınları. Ankara, 2016.
- Anzerlioğlu, Y. (2009). Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 171-188.
- Arslan, E. (1995). Kurtuluş Savaşında Yunan-Fener Patrikhanesi Birlikteliğine Karşı Örgütlü Bir Yaklaşım Türk Ortodoks Kilisesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 407-442.
- Atalay, B. (2014). Türk Ortodoksların/Karamanlıların Türk Millî Mücadelesine Destekleri ve Maruz Kaldıkları Mübadelenin Türk Kamuoyuna Yansımaları. *History Studies International Journal of History*, 19-44.
- Aydın, M. (2009). Türk Ortodoks Hıristiyanları ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Kuruluşu. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7-22.
- Benlisoy, F. - Benlisoy S., *Türk Milliyetçiliğinde Katedilmemiş Bir Yol “Hıristiyan Türkler ve Papa Eftim”*, İstos Yayınları, İstanbul, 2016.
- Doğan Ü. *Türk Papa*, Kripto yayınları, Ankara, 2016, s. 15.
- Doğan, Ü., *Milli Mücadele'nin Mimarlarından Papa Eftim*, Türkçe Tarih Dergisi, Sayı: 1, Ağustos 2015
- Ercan, H. Y. (1967). Fener ve Türk Ortodoks Patrikhanesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 411-438.

<sup>42</sup> Aydın, a.g.m., s. 20.

<sup>43</sup> İbrahim, Erdal “Türk Basımına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2004, s. 38.

- 
- Erdal, İ. (2004). Türk Basınına Göre; Patrikhane Konusu ve Patrik Araboğlu'nun İhracı Meselesi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-49.
- Erdal, İ. (2005). Türk Basınına Göre; Ortodoks Türklerin Milli Mücadeledeki Tutumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 333-343.
- Kâhya, Hayrullah *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix Yayınları, Ankara, 20013.
- Okur, M. (2002). Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesinin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 101-116.
- Oran, B. (1994). Lozan'ın "Azınlıkların Korunması" Bölümünü Yeniden Okurken. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 283-301.
- Şahin, M. S. (1995). Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi. *DİA*, 342-348.
- Üçüncü, U. *Fener Rum Ortodoks Patriği IV. Meletios'un Büyük Taarruzdaki Faaliyetleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C. 17, S. 1,ss.
-